

ΜΗ ΧΡΗΣΘΑΙ ΤΗΛΕΒΟΛΟΙΣ

Εἶναι κοινὸς τύπος ὅτι τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ ἀνθρώπου, στὸν τεχνολογικὸ ἰδιαίτερα τομέα, χρησιμοποιοῦνται γιὰ πολεμικοὺς κυρίως σκοποὺς. Ἡ ἐπιθυμία μάλιστα ὑπεροχῆς καὶ ἐπικρατήσεως ἐπὶ τῶν ἄλλων παρωθεῖ σὲ βελτίωση τῶν τεχνολογικῶν δεδομένων καὶ ἀποτέλεση ἀρτιώτερης καὶ πληρέστερης πολεμικῆς μηχανῆς.

Μὲ τὸν ἐξοπλισμὸ καὶ τὸ ὄλο σύστημα ἐπιβολῆς ἡ ἄμυνα ἐπιδιώκεται ἡ καταβολὴ ἢ ἡ ἀποσόβηση ἐξωτερικοῦ κινδύνου. Τὰ χρησιμοποιούμενα μέσα συμπυκνώνονται σὲ δυὸ ἔννοιες, μία ὕλικη καὶ μία πνευματική, τὸν ὅπλισμὸ καὶ τὸν δόλο. Μὲ τὸν ὅπλισμὸ ἐπιδιώκεται ἀρτιώτερη ὕλικοτεχνικὴ ὑποδομὴ τῶν ἀντιπάλων, ἐνῶ μὲ τὸν δόλο, ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ διαφόρους κατασκοπευτικοὺς μηχανισμοὺς καὶ μεθόδους παραπλανήσεως, ἀποσκοπεῖται ἡ εὐκολη, μὲ πλάγιο τρόπο ἀντιμετώπιση τοῦ ἀντιπάλου.

Πολλοὶ (καὶ ὄχι μόνο οἱ δεδηλωμένοι φιλειρηνιστές) εἶναι ἐκεῖνοι πού νοσταλγοῦν σήμερα καταστάσεις, ὅπου ὁ ἀγῶνας μεταξὺ ἀτόμων καὶ κρατῶν θὰ διεξαγότανε μὲ ἀπλούστερα μέσα, ἢ (θὰ λέγαμε) μὲ ἰσοπλία καὶ εὐθύτητα. Δὲν ἀναφέρομαι σ' αὐτοὺς ποὺ κηρυγματικὰ ζητοῦν τὴν κατάργηση τοῦ πολέμου. Αὐτοὶ ζητοῦν ριζικὴ ἀλλοίωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐνῶ οἱ κήρυκες εὐγενῶν, ἀκόμη καὶ στὸ πολεμικὸ πεδίο, ἀγῶνων καταφάσκουν τὸν ἄνθρωπο μὲ ὅλες του τὶς τάσεις (ποὺ γιγαντώνονται στὸν πόλεμο) καὶ θεωροῦν τὸ ἀγωνιστικὸ στοιχεῖο κατάλληλο γιὰ ἐκδίπλωση σωματικῶν καὶ πνευματικῶν δεξιότητων. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς ποθοῦν νὰ μάθουν καὶ νὰ βιώσουν τέτοιους ἀγῶνες καὶ φέρονται νοσταλγικά σὲ ἐποχὲς τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, ὅπου ὁ «ἀγῶν» εἶχε τὴν ποθομένη εὐγένεια. Νόστος ἰσχυρὸς τοὺς ὀδηγεῖ συνήθως στὸν ἀρχαῖο κόσμον καὶ ἡ «φυγὴ» τῶν ἔχει γιὰ τοὺς ἴδιους ἀγαθὰ ἀποτελέσματα. Ἡ ἐπαφὴ μὲ τὸν κόσμον αὐτό, αὐτὴ ἡ ὁμιλία τῶν ψυχῶν στὸν χρόνον, παίρνει ποικίλες μορφές καὶ προκαλεῖ συχνὰ ἐνδιαφέρουσες τεκνογονίες.

Ὁ ἀρχαῖος ὅμως κόσμος δὲν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνεται ὡς κάτι τὸ ἐνιαῖον καὶ ἀξιολογικὰ ἢ ἠθικὰ μονοσήμαντο. Στὴν ποικιλομορφία του παρουσιάζεται καὶ κρίνεται ἀπὸ τοὺς θεωροὺς καὶ κριτές του μὲ βαθμοὺς ὅλης τῆς ἀξιολογικῆς κλίμακος. Στὸν ὅλο ἱστοριογεωγραφικὸ ὥρον τῆς ἀρχαιότητος ὁ μελετητὴς

βρίσκει ἐπίσης πολὺ ταπεινὲς ἐνέργειες καὶ τάσεις. Εἶναι σὲ ἀξεδιάλυτο πλέγμα μὲ τὶς εὐγενεῖς ἐπιδιώξεις καὶ ἐξάρσεις. Οἱ μελετητὲς θεωροῦν τὸ ὅλον ἢ σταχυολογοῦν ἐκεῖνο ποὺ τοὺς ἔλκει.

Ἐδῶ θὰ παρουσιάσουμε μία διαμαρτυρία ποὺ ἀκούσθηκε γιὰ τὰ χρησιμοποιούμενα μέσα ὀλέθρου τῶν ἀντιπάλων καὶ τὸ κυριώτερο κάποια ἐκδήλωση νοσταλγίας γιὰ μία προγενέστερη ἀνωτέρου πολεμικοῦ ἤθους ἐποχὴ. Ἀπὸ μία περίοδο τῆς ἀρχαίας ἱστορίας θὰ παραπεμφθοῦμε ἀόριστα σὲ ἄλλη προγενέστερή της.

Οἱ «ἀρχαῖοι» τοῦ δευτέρου αἰῶνος π.Χ. ἔβλεπαν στοὺς ἀρχαίους (ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τους) μιὰ ἄλλη εὐγενέστερη σχετικὰ μὲ τὸν πόλεμο ἐποχὴ.

Ὁ Πολύβιος (XIII,3,1) παρατηρεῖ (ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τοῦ δευτέρου αἰ. π.Χ.) ὅτι στὴν σύγχρονή του ἐποχὴ, ἐπικρατοῦσε ἡ ἀντίληψη ὅτι γιὰ νὰ πραγματοποιήσεις κάτι (πρὸς τὸν πραγματικὸν τρόπον) εἶναι ἀναγκαῖα ἡ κακοπραγμοσύνη. Ἡ κακοπραγμοσύνη αὐτὴ μπορεῖ νὰ ἐκληφθεῖ ὡς ἡ ἐκτέλεση πράξεων ποὺ καταδικάζονται ἀπὸ τὴν ἠθική (τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κρατῶν) καὶ πραγματοποιοῦνται μὲ ἀπατηλὲς ἐνέργειες. Ὁ τρόπος αὐτὸς ἐνεργείας ἐπιδοκιμαζόταν ἀπὸ μερικoὺς ἀκριβῶς διὰ τὴν νῦν ἐπιπολάζουσαν κακοπραγμοσύνην. Ἡ φαυλότητα ποὺ ἐπικρατεῖ βρίσκει δικαίωση (ἂν ἐρμηνεύομε ἐδῶ σωστὰ τὸν Πολύβιο) σὲ θεωρητικούς της πολιτικῆς ζωῆς, ἂν καὶ κανεὶς δὲν θὰ μπορούσε νὰ θεωρήσει ὡς εὐγενικὸ καὶ ἀνώτερο αὐτὸν τὸν τρόπο δραστηριότητος (βασιλικὴν μὲν οὐδαμῶς οὐδεὶς ἂν εἶναι φήσειεν).

Ἐδῶ ὁ Πολύβιος διαστέλλει τὴν ἐποχὴ τοῦ ἀπὸ τὸ παρελθὸν (τοὺς ἀρχαίους). Κατὰ τὸν ὀξυδερκεῖ ἱστορικὸ οἱ ἀρχαῖοι πολὺ τι τοιοῦτου μέρους ἐκτὸς ἦσαν (XIII, 3, 2). Σ' αὐτὴ τὴν προγενέστερη ἐποχὴ ἀναφέρεται ὁ Πολύβιος μὲ νοσταλγία.

Προτοῦ προχωρήσουμε στὸν ἐντοπισμὸ αὐτῶν τῶν ἀρχαίων ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τοῦ αἰ. ποῦ ζεῖ καὶ γράφει ὁ Πολύβιος, ἂς δοῦμε ποιά χαρακτηριστικὰ ἀποδίδονται σ' αὐτούς.

Οἱ ἀρχαῖοι αὐτοὶ ἀπηλλοτριῶντο τοῦ κακομηχανεῖν περὶ τοὺς φίλους χάριν τοῦ τῷ τοιοῦτῳ συναῖξιν τὰς σφετέρας δυναστείας, ὥστ' οὐδὲ τοὺς πολεμίους ἤρουντο δι' ἀπάτης νικᾶν (XIII, 3, 2). Τὸ ἀπηλλοτριῶντο, ποῦ μᾶς θυμίζει τὴν λέξιν τοῦ συρμοῦ ἄλλοτριώση, δὲν σημαίνει ἀπλῶς ὅτι ἦσαν ξένοι, ὅπως π.χ. μεταφράζει ὁ W.R.Paton στὴν Loeb (so far were they from plotting mischief), ἀλλὰ ὅτι εἶχαν ἀπομακρυνθεῖ ἀπ' αὐτὴ τὴν ιδιότητα. Ἄς μὴ θεωρηθεῖ αὐτὸ σχολαστικὴ μικροπαρατήρηση. Εἶναι πολὺ διαφορετικὸ (καὶ ἀνόγει προοπτικὲς γιὰ πολὺ εὐρύτερες θεωρήσεις) νὰ δεχθεῖ κανεὶς ὅτι ἔμφυτα ἐκ καταβολῆς ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν τάση νὰ ραδιουργεῖ, νὰ πράττει τὸ καταδικαζόμενο ἀπὸ τὴν ἰσχύουσα ἠθική (μὲ ὅλα αὐτὰ ἐρμηνεύεται τὸ κακομηχανεῖν) καὶ ἄλλο νὰ δεχθεῖς ὅτι εἶναι ἐπικίτητα. Νομίζω ὅτι ὁ Πολύβιος δέχεται τὴν μοχθηρίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀλλὰ πιστεῦει ὅτι μὲ καταλλήλους θεσμοὺς καὶ παιδεία (μὲ πρέπουσα πολιτεία) εἶναι δυνατόν ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀποσείσει τὴν κακότητα αὐτή, νὰ ἄλλοτριωθεῖ

ἀπ' αὐτὴ τὴν σύμφυτη τάση, ποὺ γίνεται ἐντονώτερη ὅταν ἐπιδιώκεται αὐξήση τῆς δυνάμεως. Οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἐπέλεξαν τὴν ἀπάτην οὔτε πρὸς τοὺς ἐχθροὺς των. Ὁ λόγος; Εἶχαν τὴν ἀντίληψη οὔτε λαμπρὸν οὐδὲν μὴν βέβαιον εἶναι τῶν κατορθωμάτων, ἐὰν μὴ τις ἐκ τοῦ προφανοῦς μαχόμενος ἡττήσῃ ταῖς ψυχαῖς τοὺς ἀντιταττομένους (XIII, 3, 3). Αἰγλή καὶ μεγαλειὸ ἀλλὰ καὶ σταθερότητα δίδει μόνο ἡ νίκη ποὺ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ψυχὴ. Ὁ Περικλῆς (στὸ Θουκυδίδειο Ἐπιτάφιο) θὰ τὸ ἔλεγε εὐνυχον ποὺ μὲ τὸ εὖ ποὺ παίρνει στὴν ἀρχὴ διαφοροποιεῖ τὴν ἐμφάνιση καὶ ἐκδήλωσὴ τῆς. Ἡ εὐνυχία ὁδηγεῖ στὴν ἐλευθερίᾳ καὶ συνακόλουθα στὴν εὐδαιμονία. Ὁ εὐψυχος δὲν δολιεύεται καὶ νομίζω ὅτι ὁ τρόπος νίκης ποὺ ἀναφέρει ὁ Πολύβιος ταῖς ψυχαῖς ὀλοκληρώνεται μὲ τὸ ἐκ τοῦ προφανοῦς. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀπάλειψη τοῦ δόλου ἀπὸ τὴν δράσει τῶν ἐμπολέμων ἦταν καθοριστικὸ γιὰ τὸν τρόπο ποὺ διεξήγαγαν τοὺς πολέμους.

Ἡ σχετικὴ μαρτυρία ἔχει τεράστια σημασία καὶ μᾶς μεταφέρει στὸ ὅλο θέμα τοῦ ἀφοπλισμοῦ ποὺ εὐρύτατα συζητεῖται καὶ ἐπιδιώκεται σήμερα. Οἱ ἀρχαῖοι κατὰ τὸν Πολύβιο (XIII, 3, 4) ἔκαναν συμφωνία μεταξὺ των μὴτ' ἀδῆλοις βέλεσι μὴτ' ἐκηβόλοις χρῆσασθαι κατ' ἀλλήλων. Στὴν ἀπαγόρευση αὐτὴ ποὺ ἴσχυε ὕστερα ἀπὸ συμφωνία τῶν ἐμπολέμων κυριαρχεῖ ἡ λέξι βέλος (βέλεσι, ἐκηβόλοις). Τὸ βέλος (ἀπὸ τὸ βάλλω) σημαίνει ὅ,τι βάλλεται (ὡς τὸ missiles ἀπὸ τὸ λατινικὸ mitto). Στὰ βέλη ἀνήκει τὸ πρωτόγονο βέλος ὡς καὶ οἱ σημερινοὶ πύραυλοι κάθε εἶδους. Τὰ βέλη δὲν ἀπαγορεύονταν στὸ σύνολό τους ἀλλὰ μόνο ὅσα ἦσαν ἄδηλα καὶ τὰ ἐκηβόλα. Ποιὰ εἶναι τὰ ἄδηλα βέλη καὶ ποιὰ τὰ ἐκηβόλα; Τὰ πρῶτα εἶναι ἀόρατα, σὲ πλήττουν χωρὶς νὰ ξέρεις ἀπὸ ποῦ ἔρχονται καὶ τὰ δεύτερα ἐξαπολύονται ἀπὸ μακριά. Γιατί νὰ ἀπαγορεύονται ὅμως καὶ τὰ ἐκηβόλα, ἀφοῦ μόνο στὰ πρῶτα ὑπῆρχε τὸ στοιχεῖο τοῦ σκοτεινοῦ καὶ τοῦ δολίου; Νομίζω ὅτι ἡ ἀπαγόρευση ὀφειλότανε στὸ ὅτι ἀπέκλειε στοὺς ἐμπολέμους τὴν δυνατότητα (ἢ καὶ τὴν ὑποχρέωση) προσωπικῆς, σωματικῆς συμμετοχῆς στὸν ἀγῶνα. Ἐκεῖνος ποὺ πλήττει ἀπὸ μακριὰ ἐνισχύεται ἀπὸ τὸν τόπον ποὺ πράγματι, ἂν εἶναι κατάλληλος, μπορεῖ νὰ λοιδορεῖ.

Μόνο ἡ μάχη ποὺ γινότατε ἐκ χειρὸς καὶ <συ>στάδην μπορούσε κατὰ τὴν ἀντίληψη τῶν ἀρχαίων νὰ οδηγήσει σὲ ἀληθινὴν κρίσιν πραγμάτων. Αὐτὸ ἰσοδυναμεῖ, πιστεύω, μὲ τὸ προηγούμενο βέβαιον κατόρθωμα.

Οἱ ἀρχαῖοι τοῦ Πολυβίου μὲ τὴν νοοτροπία ποὺ ἀναπτύξαμε καὶ τοὺς πολέμους προὐλεγον καὶ τὰς μάχας... καὶ τοὺς τόπους, <εἰς>οὓς μέλλοιεν ἐξίέναι παραταξόμενοι (XIII, 3, 5). Ἔλεγον ἐκ τῶν προτέρων ὅχι μόνο ὅτι κηρύσσουν τὸν πόλεμο ἀλλὰ καὶ τὸν τόπο ποὺ θὰ πῆγαιναν νὰ παραταχθοῦν.

Στὴν ἐποχὴ ὅμως τοῦ ἰδίου τοῦ Πολυβίου τί συνέβαινε; Θὰ λέγαμε: ὅ,τι καὶ σήμερα: νῦν δὲ καὶ φαῦλον φασὶν εἶναι στρατηγοῦ τὸ προφανῶς τι πράττειν τῶν πολεμικῶν (πβ. Liv. XLII, 47, 8 *interdum in praesens tempus plus profici dolo quam virtute*...). Ἡ στρατηγικὴ ἐπιβάλλει μυστικὲς, δόλιες ἐνέργειες. Ὁ

στρατιωτικές ηγέτης που ενεργεί φανερά και όχι με δόλο και τεχνάσματα θεωρείται *φάυλος*.

Στην ιστορική, σύγχρονή του σκηνή που επισκοπεί ο Πολύβιος βλέπει μόνο κάποιο *ἔγχος* να έχει διατηρηθεί της αρχαίας αἰρέσεως περί τὰ πολεμικά. Και αξίζει να σημειωθεί ότι ἐκείνοι στους οποίους αναγνωρίζει αυτό το *ἔγχος* τοῦ παλαιού πολεμικοῦ ἥθους είναι και οἱ μεγάλοι νικητὲς τῆς αρχαίας ιστορίας γενικώτερα, δηλ. οἱ Ρωμαῖοι. "Ἐγιναν κοσμοκράτορες και με αὐτό μόνο τὸ *ἔγχος* τῆς αρχαίας αἰρέσεως. Σὲ ποιά χαρακτηριστικά δράσεως τῶν Ρωμαίων διακρίνεται αὐτὸ τὸ *ἔγχος*; Οἱ Ρωμαῖοι προλέγουσι τοὺς πολέμους και ταῖς ἐνέδραις σπανίως *χρῶνται* και τὴν μάχην ἐκ χειρὸς ποιοῦνται και <συ>στάδην". Κατὰ τὰ παραπάνω οἱ Ρωμαῖοι πολεμοῦσαν συνήθως ἐκ τοῦ πλησίον και ἀπέφευγαν δόλο και αἰφνιδιαστικές ἀπρόσμενες ἐπιθέσεις.

"Ὅσα ἀναφέρει με νοσταλγία ὁ Πολύβιος ἀντιπαραβάλλονται πρὸς τὴν σύγχρονή του ἐποχή, πρὸς τὸν ἐπιπολάζοντα ὑπὲρ τὸ δέον ἐν τῇ κακοπραγμοσύνῃ *ζῆλον* (XIII, 3, 8). Ὁ *ζῆλος* αὐτὸς πού θά μπορούσε νὰ συγχωρηθεῖ μόνο σὲ κάποιο βαθμό, παρατηρεῖται σὲ ὅσους κατέχουν ἡγετικές θέσεις σὲ κάθε τομέα τῆς πολιτικῆς και πολεμικῆς ζωῆς τῆς ἐποχῆς του (περὶ τοὺς ἡγουμένους ἐν τε ταῖς πολιτικαῖς και πολεμικαῖς οἰκονομίαις). Ἀβίαστα βγαίνει ἀπὸ τὴν ιστορική του παρουσίαση ὅτι με ἐιλικρινεῖς και διαφανεῖς ἐνέργειες ὅχι μόνο ἐπιτυγχάνονται περισσότερα ἀλλὰ και διατηροῦνται τὰ ἐπιτευχθέντα. Ἀλλὰ γιὰ τὴν στάση αὐτὴ εἶναι ἀπαραίτητο, ὅπως εἶπαμε, ἡ *εὐψυχία*.

Οἱ συνθήκες ὡς διακρατικές πράξεις γιὰ ἀποφυγὴ ἀδύλων και ἐκρηβόλων εἶναι οἱ πρῶτες, ὅσο εἶναι γνωστό, προσπάθειες ἀφοπλισμοῦ στὴν ἱστορία. Τὸ γεγονός πρέπει νὰ τονισθεῖ ιδιαίτερα, διότι ἀποτελεῖ τὸν μακρινὸ πρόδρομο τῶν συνθηκῶν γιὰ τὸν ἀφοπλισμὸ πού ἐπιδιώκονται σήμερα (και σὲ κάποιο βαθμὸ πραγματοποιοῦνται).

Ποῦ ὅμως διαφαίνεται στὴν ἐποχή τοῦ Πολυβίου κάποιο *ἔγχος* ἀπὸ τὸν προκρινόμενο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τρόπο πολέμου; νὰ ἔνα παράδειγμα ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴ ἱστορία. Ὁ Πόπλιος Σκιπίων πολλές φορές ἐχρησιμοποίησε δόλο ἀλλὰ ὁ ἴδιος πρὸ τῆς μάχης τῆς Ζάμας (202 π.Χ.), τὴν πιὸ κρίσιμη ἴσως τῶν καρχηδονιακῶν πολέμων, ὅταν αἰχμαλωτίσθηκαν κατὰσκοποὶ τοῦ μεγάλου ἀντιπάλου του Ἀννίβα, δὲν τοὺς ἐπεφύλαξε τὴν *τύχην* τῶν *εἰλωκότων*, ἀλλὰ διέταξε ἔνα ἀξιοματικό του νὰ τοὺς δείξει ὅλο τὸ στρατόπεδο και νὰ ικανοποιήσει κάθε σχετικό τους αἶτημα. Ἀφοῦ ὁ ἴδιος βεβαιώθηκε ὅτι οἱ κατὰσκοποὶ εἶχαν πληροφορηθεῖ τὰ πάντα τοὺς ἔστειλε πίσω στὸν Ἀννίβα. Ἐφάνέρωσε τὴν δική του δύναμη πού ἦταν, ἄς σημειωθεῖ, ὀλιγαριθμότερη τῆς ἐχθρικῆς. Δὲν ἐπέδωκε πράγματι νὰ κάμψει τὸν Ἀννίβα με τὴ *εὐψυχίαν* του;

Ποιά ὅμως ἦταν ἡ ἐποχή πού πολεμοῦσαν ἀπὸ κοντά, σῶμα πρὸς σῶμα, θὰ λέγαμε, και με ἀγχέμαχα ὅπλα, κατάλληλα γιὰ τὴν «*συστάδην μάχην*». Ἡ ἀναζήτησή μας ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Ὀμηρο, ιδιαίτερα τὴν *Ἰλιάδα*. Ἐδῶ ξεχωρίζουν και

θέλγουν οἱ μονομαχίες. Γοητεύουν γιατί βρίσκονται ἀντίπαλοι δυὸ μόνο καὶ γύρω παρατηροῦν οἱ ἄλλοι· γιατί οἱ ἀντίπαλοι αὐτοὶ ἐξαρτοῦν τὴν νίκη τους κυρίως ἀπὸ τὴν δική τους ἀλκή καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν ὀπλισμό τους πού καὶ αὐτὸς ἦταν ὁμοίος. Στὸ Γ τῆς Ἰλιάδος βρίσκονται ἀντιμέτωποι, ὕστερα ἀπὸ ἐπίσημη συμφωνία τῶν ἀντιπάλων, ὁ Μενέλαος καὶ ὁ Πάρις, οἱ δυὸ διαδοχικοὶ σύζυγοι τῆς Ἑλένης. Ἐπαθλο τῆς μονομαχίας αὐτῆς (πού εἶχε συμφωνηθεῖ νὰ σημάνει καὶ τὸ τέλος τοῦ πολέμου) ἦταν ἡ ἴδια ἡ τανύπεπλος Ἑλένη. Ὁ ἀγὼνας ἦταν ἀποφασιστικός, ἀλλὰ ἡ νίκη τοῦ Μενελάου δὲν ὀδήγησε στὸν θάνατο τοῦ ἀντιπάλου, πού σώθηκε ἀπὸ θεϊκὴ παρέμβαση. Ἄν θανατωνότανε ὁ Πάρις, ἡ Ἰλιάς θὰ περιοριζότανε στίς τρεῖς ραψωδίες καὶ θὰ στεροῦσε ἓνα πεδίο ἐπεμβάσεων καὶ θεάματος στοὺς μακάριους θεοὺς-θεατὲς τῶν ἀγώνων. Στὸ ἀποκορύφωμα τοῦ ἔπους (τὸ Χ) γίνεται ἡ μονομαχία τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ Ἑκτορος. Οἱ ἀντίπαλοι δὲν εἶναι ἰσοδύναμοι. Ἡ διαφορὰ ὅμως δὲν ὀφείλεται στὴν ὑπεροπλία τοῦ ενός. Ἡ νίκη τοῦ Ἀχιλλέως καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἑκτορος δὲν ὀφειλότανε μόνο στὸ ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς ἦταν φέρτερος καὶ μέγ' ἀμείνων ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν Ἑκτορα. Πολὺ συνετέλεσε σ' αὐτὴ τὴν νίκη καὶ ἡ ἀπάτη τῆς Ἀθηνᾶς. Αὐτὴ ἐξαπάτησε τὸν Ἑκτορα καὶ τὸν ἔκανε νὰ σταθεῖ καὶ νὰ ἀγωνισθεῖ. Τὸν ἔκανε νὰ ἐλπίζει στὴν νίκη. Ἡ Ἀθηνᾶ εἶχε πάρει τὴν μορφή ενός ἀδελφοῦ τοῦ Ἑκτορος. Ἐδῶ ὁ δόλος, σὲ τόσο κρίσιμο σημεῖο τοῦ ἔπους, ἔρχεται ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ βοηθεῖ νὰ πάρουν τὰ πράγματα τὴν ἐξέλιξη καὶ τὸ τέλος πού ἔχουν ἀποφασίσει οἱ ἴδιοι. Οἱ θνητοὶ εἶναι ἄδολοι καὶ τὸ ἄδολο εἶναι συνοδευτικό του ἥρωικοῦ. Ἡ ἥρωικὴ παρουσία τοῦ Ὀδυσσεά μειώνεται στὸν βαθμὸ πού φέρεται δόλια.

Στίς σκηνές τοῦ ἔπους συναντοῦμε πολλὰ ἥρωικὰ στοιχεῖα. Στίς μονομαχίες ἐπικρατεῖ ἰσονομία πού διασαλεύεται μόνο ἀπὸ τίς εὐνοίες καὶ ἐχθρότητες τῶν θεῶν. Κάτι δὲν συμφωνεῖ (στὴν καθαρὰ ἀνθρώπινη σφαῖρα) μὲ αὐτὸ πού ἀποδίδει ὁ Πολύβιος στοὺς ἀρχαίους. Στὸν Ὅμηρο χρησιμοποιοῦνται ὄχι μόνο ἀγχέμαχα ἀλλὰ καὶ ἐκηβόλα ὅπλα. Στὴν παρουσίαση τῶν ἐμπολέμων (πού γίνεται στὸ Β) ἀναφέρονται στὰ δυὸ στρατόπεδα δεκάδες ἡγεμόνες καὶ οἱ δυνάμεις των. Ἐδῶ στὸ Β δείχνει ὁ ποιητὴς ἰδιαίτερη μέριμνα στὴν παρουσίαση τῶν Ἀβάντων πού πῆγαν στὴν Τροία ἀπὸ τὴν Εὐβοία. Οἱ Ἀβαντες αὐτοὶ εἶχαν τὸ χαρακτηριστικὸ ὅτι πολεμοῦσαν μὲ λόγχες προτεταμένες, δηλ. μὲ ἀγχέμαχα ὅπλα. Γιὰ Εὐβοεῖς λέγεται ἐξ ἄλλου ἀπὸ τὸν Ἀρχίλοχο σὲ ποίημά του πού ἀναφέρεται σὲ πόλεμο τῆς νήσου (τὸν ληλάντιο πιθανῶς) τὸ ἐξῆς:

οὐ τοι πόλλ' ἐπὶ τόξα τανύσσεται οὐδὲ θαμειαὶ
σφενδόναι, εὖτ' ἂν δὴ μῶλον Ἄρης συνάγῃ
ἐν πεδίῳ· ξιφέων δὲ πολύστονον ἔσσεται ἔργον.
ταύτης γὰρ κεῖνοι δαίμονές εἰσι μάχης
δεσπότηι Εὐβοίῃς δουρικλυτοί. (3D-3W)

Δὲν θὰ ὑπείσέλθομε ἐδῶ στὰ προβλήματα ποὺ δημιουργεῖ τὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα τοῦ Ἀρχιλόχου. Συνδέομε μόνο τὸν τρόπο ποὺ φέρονται νὰ πολεμοῦν μὲ αὐτὸν τῶν *μεγαθύμων Ἀβάντων* ποὺ ἀκοῦμε στὸν Ὅμηρο. Οἱ ἀντίπαλοι στὴν Εὐβοία (πιθανὸν οἱ Ἑρετριεῖς καὶ Χαλκιδεῖς) ἀπέκλεισαν, ὅπως φαίνεται, νὰ χρησιμοποιοῦν στὸν πόλεμο (πιθανὸν τὸν Ληλάντιο) ἄλλα ὅπλα ἐκτὸς τῶν ξιφῶν. Οἱ ἄρχοντες τῆς Εὐβοίας, οἱ ὀνομαστοὶ στὸ δόρυ (*δουρικλυτοὶ*), θὰ διεξαγάγουν *ξιφῶν ἔργον*. Δὲν θὰ πολεμήσουν μὲ δόρατα, ποὺ εἶναι ἐκρηβόλα ὅπλα, ἀλλὰ μὲ ξίφη, ποὺ εἶναι ἀγχέμαχα. Οἱ ἄρχοντες τῆς Εὐβοίας (*δεσπότες Εὐβοίης*) δὲν θὰ πολεμήσουν στὸ εἶδος τῆς μάχης ποὺ τοὺς δόξαζε ἀλλὰ σὲ κάποιον ἄλλο εἶδος· προκρίνουν τὸ *ξιφῶν ἔργον* (τὸν ξιφοπόλεμο, θὰ λέγαμε) ποὺ εἶναι ἐγχείρημα ἐπώδυνο (*πολύστονον*). Αὐτοῦ τοῦ εἶδους τῆς μάχης θεωροῦνται οἱ ἄρχοντες τῆς Εὐβοίας ὡς *δαίμονες*. Ἡ λέξη αὕτη, πιστεύω, εἶναι τὸ κλειδί γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ ὅλου ἀποσπάσματος. Ἄς σημειώσωμε μόνο ἐδῶ ἀπὸ τὸ ὅλο εὐρὺ θέμα ποὺ διανοίγεται ὅτι *δαίμων* (ἀπὸ τὸ δαίω, δαίνυμι καὶ δατέομαι) εἶναι αὐτὸς ποὺ μοιράζει, διανέμει. Οἱ ἄρχοντες τῆς Εὐβοίας θὰ εἶναι στὸν πόλεμο (ποὺ φέρεται μᾶλλον ὡς ἐπικείμενος) ὡς *δαίμονες*: ταύτης *δαίμονες μάχης*. Πῶς σηματοδοτεῖται ἡ λέξη *δαίμονες* σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο; εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ προκαλοῦν αὐτοὶ τὴν μάχη, οἱ ἱκανοὶ στὴν διεξαγωγή της ἢ ἐκείνοι ποὺ τὴν προκρίνουν; Ἄς σημειωθεῖ ἐδῶ (καὶ εἶναι πολὺ σημαντικὴ ἡ διευκρίνιση) ὅτι οἱ ἄρχοντες τῆς Εὐβοίας εἶναι μᾶλλον ἀντίπαλοι καὶ πρόκειται νὰ ριχθοῦν σὲ πόλεμο. Οἱ ἴδιοι αὐτοὶ ἄρχοντες φέρονται νὰ ρίχνονται σὲ εἶδος μάχης *πολύστονον* καὶ ὄχι σ' αὐτὸ ποὺ εἶναι δοξασμένοι. Γιατί νὰ ἐγκαταλείψουν αὐτὸ τὸ γνώριμο εἶδος μάχης καὶ νὰ ἐπιδιώξουν ξιφοπόλεμο;

Πιστεύω ὅτι τὴν ἀπάντηση στὸ κρίσιμο αὐτὸ θέμα τὴν δίδει μία πληροφορία τοῦ Στράβωνος (X, 448) ποὺ ἀναφέρει τοὺς ἀγῶνες στὴν Εὐβοία μεταξὺ Ἑρετρίας καὶ Χαλκίδος μὲ ἐπιδίωξη τὴν ἡγεμονία στὴν νῆσο καὶ παρέχει τὴν ἀξιοπρόσεκτη εἰδηση ὅτι οἱ ἀντίπαλοι ἀποφάσισαν νὰ μὴ ἐνεργεῖ καθένας, ὅπως θέλει, ὅπως τοῦ ἀρέσει (*κατὰ αὐθάδειαν δρᾶν*), χωρὶς δηλ. κάποια δέσμευση ποὺ νὰ ὑπαγορεύεται ἀπὸ κανόνα διακρατικοῦ δικαίου. Οἱ ἀντίπαλοι ἔκαμαν συμφωνία καὶ προσδιόρισαν τὸν τρόπο διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου (*συνέθεντο ἐφ' οἷς συστήσονται τὸν ἀγῶνα*). Αὐτὸ μάλιστα ποὺ συμφωνήθηκε χαράχθηκε σὲ στήλη ἐν τῷ *ιερῷ* τῆς Ἀμαρυνθῆς Ἀρτέμιδος ποὺ βρισκότανε στὴν περιοχὴ τῆς Ἑρετρίας.

Ἡ ἐπιγραφὴ περιεῖχε σὲ μορφὴ συστάσεως καὶ ἐντολῆς γιὰ τοὺς τότε (καὶ τοὺς τώρα) διάταξη: *μὴ χρησθαι τηλεβόλοις*.

Τὸ *δαίμονες* λοιπὸν τοῦ Ἀρχιλόχου σημαίνει αὐτοὺς ποὺ συμφώνησαν καὶ ἐπέβαλαν ἓνα νέο τρόπο μάχης. Εἶναι πιὸ *πολύστονος* ἀλλὰ προσιδιάζει περισσότερο στὸ ἥρωικὸ ἰδεῶδες· εἶναι εὐγενέστερος. Σημαίνει τὴν ἐκούσια παραίτηση ἀπὸ ἓνα εἶδος μάχης καὶ τὴν πρόκριση ἄλλου. Ἡ μάχη τῶν ξιφῶν εἶναι πιὸ κοινά, πιστεύομε, στὴν *ἀρχαίαν αἵρεσιν* ποὺ νοσταλγεῖ ὁ Πολύβιος.

Στὰ *τηλεβόλα* ὅπλα περιλαμβάνονται ὅσα πλήττουν μακρινούς στόχους. Ἄν

ἡ ἀπαγόρευση αὐτὴ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος γινότανε παραδεκτὴ καὶ σήμερα (ὕστερα ἀπὸ ἐκούσια παραίτηση ἀπὸ τὰ πολὺ ἀποτελεσματικὰ ὅπλα τῆς σύγχρονης ἐποχῆς ποὺ δὲν ἀφήνουν πολλὰ περιθώρια ἡρωισμού καὶ ἐξάρσεως), θὰ ἔπρεπε νὰ ἀχρηστευθοῦν πολλὰ εἶδη ὅπλων (ὅπως π.χ. οἱ διηπειρωτικοὶ πύραυλοι). Ἔτσι θὰ ἦταν περιττὴ καὶ ὁποιαδήποτε κατασκευὴ ἀντιπυραυλικῆς ὀμβρέλλας ἥ, ὅπως θὰ λέγαμε μὲ ἓνα ὄρο, ὁποιοδήποτε ἀλεξιπυραύλου. Τὴν κακοπραγμοσύνη θὰ ἀντικαθιστοῦσε σὲ μεγάλο βαθμὸ ἡ εὐπραγμοσύνη. Ἀλλὰ γιὰ τὸ εὐπράγμον ἀπαραίτητὴ προϋπόθεση εἶναι τὸ *εὐνυχον*.